

Strafflagstiftningens och straffverkställighetens utvecklingsläge i Sverige.

Föredrag vid fängvårdsmöte i Malmö 10 Sept. 1923.

Vår nuvarande strafflag i dess ursprungliga form, sådan den gavs år 1864, med tillhörande verkställighetsbestämmelser har ju sedermera undergått icke så få och icke så oväsentliga förändringar. Under de nära 60 år, som förflutit, har dock vår strafflag i huvudsakliga delar bestått orubbad. Man kvarstod vid lagens författande ganska visst på vedergällningsprincipens grund. Gärningen och dess resultat ansågs som det viktigaste; den som gjort orätt måste lida för sin gärning efter samma mått som denna tillfogat lidande.

De modärna straffrättsskolorna förmena sig stå på annan grund. Man talar om samhällskyddet, rättsskyddet såsom straffets ändamål; och detta skydd bör man söka vinna på lämpligaste sätt. Men det lämpligaste reaktions-sättet beror mera av vad den särskilde brottslingens karaktär behöver för sin rättelse än av själva brottets art. Den subjektiva sidan av brottsligheten har mera att betyda än den objektiva. Så lär man nu. Men vilja vi vara uppriktiga, måste vi medge, att även i vår modärna rättsuppfattning ligger mycket av vedergällningskrav.

En jämförelse mellan 1864 års lagstiftning och dess senare utveckling jämte föreliggande nya förslag visar i vad mån hänsynen till det subjektiva, personligheten, trängt sig fram.

Till en början vill jag till ledning för våra främmande gäster erinra om våra nuvarande straffformer; de äro: böter, fängelse, straffarbete, mistning av tjänst å viss tid eller för alltid samt ovärdighet att nyttjas i rikets tjänst. Allmänt bistraff är förlust av vissa medborgerliga rättigheter. Böter förvandlas vid bristande betalning till fängelse i 3 till 60 dagar; fängelse ådömes från 1 månad till 2 år, vid sammanläggning, till 4 år; straffarbete omfattar 2 månader till 10 år, vid sammanläggning 12 år, eller livstiden. Fängelse och straffarbete kunna, då brottet ådagalagt synnerlig råhet och dylikt, skärpas med någon kortare tids »hårt nattläger«, straffarbetet även med mörkt enrum. Under vissa förutsättningar kan anstånd med straffet beviljas — s. k. villkorlig dom — eller i fråga om unga förbrytare utbytas mot intagning i allmän uppfostringsanstalt, s. k. tvangsuppfostran. Svårare straff kunna avkortas genom villkorlig frigivning.

Anmäles en person för brott, som lyder under allmänt åtal, och finnas sannolika skäl, är åklagaren skyldig att åtala. Han kan ej såsom i Norge underlåta åtal. Men i praktiken sker dock detta under allehanda förevändningar i rätt stor omfattning.

Häktas den åtalade, äger han att få rättegångsbiträde, — på statens bekostnad, om han är medellös.

Då målet kommer inför domaren, skall denne i vissa fall föranstalta om s. k. förundersökning, till utrönande av den tilltalades personliga förhållanden — en undersökning vid sidan av den rent rättsliga.

Domstolen har till en början att tillse, om den tilltalade är straffbar, beroende av ålder och psykiskt tillstånd.

Enligt 1864 års lag var den s. k. straffmyndighetsåldern i viss mån flytande. Var och en, hur ung han än var, kunde ställas inför domstolen. Var han icke fylld

14 år, kunde domstolen dock endast förordna om hans rättande med aga i hemmet eller hans överlämnande till uppfostringsanstalt. Var han mellan 14 och 15 år och hade han begått ett brott, som i lagen var belagt med straffarbete över 2 år, kunde han dömas till vanligt straff. Hade han fyllt 15 år vid brottets begående, skulle straff inträda. År 1902 avskildes behandlingen av dem, som ej fyllt 15 år, helt och hållet från domstolen och överlämnades åt barnavårdsnämnd, værgeraadet. Därefter var och är straffmyndighetsåldern fixerad till 15 år.

Har domstolen i enlighet härmed funnit sig hava att upptaga saken till vidare behandling, bör domstolen därnäst tillse, huruvida den tilltalade är tillräknelig för sin gärning. Är han sinnessjuk, avvita såsom lagen säger, går han fri från straff, men domstolen kan dock föreskriva, att han skall överlämnas till länsstyrelsen att omhändertagas såsom samhällsvådlig. I de flesta fall överlämnas han då till fängvårdens förvar i avbidan på plats å allmänt hospital. Expektanstiden kan bli lång, och den sinnessjuka måste under hela denna tid vistas i fängelse. För detta ändamål samt för behandling av fångar, som under strafftiden insjukna, anordnades under senare år sinnessjukavdelningar vid kronohäktet i Västervik samt centralfängelserna å Långholmen och i Härnösand.

Tydligen är i denna fråga av största vikt, att verkligt sakkunnig undersökning kommer till stånd beträffande varje tilltalad, om vilken minsta misstanke kan finnas, att han begått sitt brott under sinnessjukdom. Härpå har dessbättre numera uppmärksamheten allt mera inriktats. Fängelseläkarna ha att verkställa sådan undersökning beträffande en var tilltalad, som domstolen för sådant ändamål hänvisar, och särskilda arvoden utgå till undersökningsläkaren för varje fall. För den händelse läkaren vid fängelse, där den tilltalade sitter häktad, icke har tillfälle eller nog erfarenhet för undersökningen, överflyttas fången efter viss distriktsindelning till ett huvudfängelse med

läkare i besittning av fullständig psykiatrisk utbildning. Fängelsernas föreståndare och läkare, som ofta hafva bättre tillfälle än domstolen att iakttaga fången, böra för domstolen i tid klargöra sin uppfattning.

Är den tilltalade straffbar, har domaren att fastslå hans brottslighet samt att i samband därmed än ytterligare pröva hans själstillstånd. Ehuru icke sinnessjuk kan han vara mindre tillräknelig.

Måhända är det lättare att fastställa verklig utbildad sinnessjukdom, var om jag nyss talat, än sådan sinnessjukdoms defekt, som utan att vara sinnessjukdom i teknisk bemärkelse, gör gärningsmannen oförmögen att fullt inse handlingens brottslighet, gör honom mindre tillräknelig. Han har, såsom lagen säger, »saknat förståndets fulla bruk«. Vår nuvarande lag medger för sådana fall nedsättning i straffet under vad eljest bort följa på brottet. Här framträder kanske klarast olikheten i uppfattning mellan tidigare på vedergällning och försoning grundade straffrättskolor och den nutida teorien om samhällsskyddet. 1864 års lag fann naturligt, att den mindre tillräknelige icke kunde anses äga lika stor »skuld« som den tillräknelige och att han därför borde mildare bestraffas. Ur samhällsskyddets synpunkt åter måste man finna, att den som är mindre tillräknelig, den som icke äger nog förstånd att inse sina handlingars skadlighet för andra, en sådan måste vara till större fara för sin omgivning och för det hela. Konsekvensen härav blir, att kraftigare mått och steg måste vidtagas mot den mindre tillräknelige än mot den tillräknelige. Men på samma gång bör iakttagas, att då ingreppet mot den tillräknelige för vinnande av effektivitet förutsätter ett avskräckande strafflidande, ett sådant kanske icke är på samma sätt uppfattbart för den mindre tillräknelige, varemot säkerställandet gent emot honom förutsätter en längre tids förvaring, kanske en förvaring på obestämd tid. Vi stå i detta hänseende kvar på en föräldrad ståndpunkt.

Är den tilltalade mellan 15 och 18 år, verkar även detta — och med rätta — til att vid straffmätningen lindrigare straff kan ådömas.

När straffet bestämts, har domstolen, i fall straffet håller sig inom en viss gräns, att verkställa en ny prövning. Han bör nutillse, om den skyldige kan rättas utan straffets undergående, d. v. s. om anstånd med straffet bör beviljas, s. k. villkorlig dom. Detta institut var okänt för 1864 års lagstiftare. Det infördes hos oss först år 1906. Det medgavs då, att om rättelse ansåges kunna ske utan straffets undergående och detta ej var svårare än 3 månaders straffarbete eller 6 månaders fängelse, den dömde villkorligen befriades från straffets undergående, men ställdes under viss prøvotid; dock utan att någon övervakning eller annan kontroll utövades å hans förhållanden under prøvotiden. Icke utan fog började det klagas över att den villkorliga domen närmast uppfattades som en frikännelse. Det blev en allmän uppfattning, att en gång kunde man »synda på nåden». Det oaktat vågade man år 1918 utvidga den villkorliga domen att omfatta även sådana, som dömts till svårare straff, ända upp till och med 6 månaders straffarbete eller 1 års fängelse. Men detta skedde under vissa allvarliga garantier. Den dömde, ställdes om ej annat i domen särskild bestämdes, för prøvotiden under övervakning och kunde, om han var under myndighetsåldern, åläggas lyd-nadsplikt gent emot övervakaren. Dessutom infördes särskild förundersökning för alla de fall, där villkorlig dom kunde ifrågakomma, en undersökning, som avsåg utrönandet av den tilltalades personliga förhållanden, hans olika karaktärsdrag etc. Till såväl övervakare som förundersökare utgår viss ersättning av statsmedel.

Kommer icke villkorlig dom till användning i fråga om någon i åldern 15 till 18 år, har domstolen än ytterligare att överväga, om ej straffet lämpligen bör utbytas mot tvångsuppfostran. 1864 års lag kände icke detta

begrepp. Såsom förut nämnts, kunde den, som på grund av sin ungdom icke finge ådömas straff, — de minderåriga — av domstolen hänvisas till åga eller insättas i uppfostringsanstalt; det var allt. År 1902 omändrades lagstiftningen därhän, att dessa ungdomår, alla under 15 års ålder, kunde genom barnavårdsnämnd insättas i s. k. skyddshem. De, som voro fyllda 15 men ej 18 år vid brottets begående, kunde enligt den nya lagen, om deras brott ej förskyllde svårare straff än 6 månaders fängelse, av domstolen hänvisas till intagande i allmän uppfostringsanstalt, såsom termen blev. Numera har brottsgränsen höjts till sex månaders straffarbete eller 1 års fängelse. Både vid skyddshem och allmänna uppfostringsanstalter kvarhållas eleverna, såsom de kallas, tills de vunnit nödig stadga — dock med iakttagande av viss maximitid. Mot lagen kan erinras, att domstolen icke är förpliktad att förvandla straffet till uppfostran, hur uppenbart det än må vara, att sådan är lämpligare för den unges rättande än straffet. Ej heller är tillräckligt sört för en tillsyn efter lösgivandet.

Om nu varken villkorlig dom eller i medgivna fall tvångsuppfostran inträder, skall straffet gå i verkställighet. Vi äro härmed inne på verkställighetslagarna.

För straffverkställigheten finnas i Sverige följande slag av anstalter: centralfängelser, straffängelser och kronohäkten. Någon principiell skillnad i deras användning råder icke. Samtliga — inom kort även Långholmsfängelset — tjänstgöra såsom rannsakningsfängelser för kringliggande landsdelar. De olika slagen av frihetsstraff kunna avtjänas i dem alla, om än de mindre kronohäktena merendels icke brukas för straffarbetsångar. Det tillkommer fängvårdsstyrelsen att förordna vid vilka fängvårdsanstalter personer, som undergå straff, för ändamålet skola intagas. Nu tillgår så, att allmänt bestämmes, var

kort tids fångar från en viss ort skola undergå straffet. I fråga om de övriga har föreståndaren vid det fängelse, där fången för rannsaking eller vid häktande efter domen intages, att undersöka hans arbetsförmåga, yrkesduglighet, anlag etc. samt med upplysning därom hänskjuta till styrelsen att besluta, vart fången skall sändas. Vid försämringen väljes det fängelse, där fångens arbetsförmåga bäst kan utnyttjas och utbildas. Detta system är i viss mån kostsamt på grund av de många transporter. Men vi sakna tyvärr i vårt långsträckt land, på grund av fängelseväsendets tidigare utveckling, tillgång till nog stora centralfängelser i de olika landsdelarna för att vid vart av dem samtliga olika yrken skulle kunna bedrivas.

Mellan de olika straffformerna är skillnaden icke synnerligt framträdande. Samtliga till straff dömda äro numera underkastade arbetstvång — även fängelsefångarna, vilka sistnämnda dock i olikhet med straffångarna äga att, om de så kunna och vilja, själva skaffa sig sitt arbete — ofta nog författarskap och dylikt. Bötesfångarna åtnjuta dock ej denna förmån.

Straffångar och bötesfångar bära fängelsets kläder och få blott åtnjuta fängelsets kost, vilken dock straffångarna kunna något förbättra genom inköp av s. k. premievaror: mjölk, margarin etc. Även få vissa manliga straffångar inköpa tobak, vissa kvinnofångar kaffe. Fängelsefångarna få skaffa sig förtäring och bekvämlighet inom måttlighetens gränser, således även bära egna kläder, allt efter råd och lägenhet. Även i avseende å rätt till besök, brevskrivning etc. råder viss olikhet.

För samtliga fånger användes cellstraffet, dock med viss begränsning. Cellförvaringens nödvändighet i fråga om rannsakningsfångarna har av ålder ansetts och anses alltjämt obestriddig. Beträffande övriga fångar tvingade erfarenheten från äldre tidens gemensamhetsanstalter att söka undandraga åtminstone de bättre elementen, huvudsakligast dem, som dömts på kortare tid, från det nedrivande um-

gänget med sämra individer. Sålunda bestämdes genom kungl. förordning den 21. december 1857, att fängelsefångar även så k. bötesfångar samt de, som dömts till straffarbete på två år eller kortare tid, skulle hållas i enrum, åtskilda från andra fångar, därvid å tiden över 3 månader njöts $\frac{1}{4}$ -avdrag. Enligt kungl. förordning den 30 maj 1873 skulle vidare straffångar dömda på längre tid än två år hållas i enrum en sjättedel av å dömda strafftiden, dock ej under 6 eller över 12 månader. Först genom lag den 29 juli 1892 bestämdes, att celltiden skulle för alla utsträckas allt efter straffets längd intill tre år, med tilgodonjutande av visst avdrag å strafftiden. Den tidens fångvårdsmän sågo häri en stor vinst. Ty därmed var gemensamhetsfängelsets fördärliga inflytande brutet, så långt det ansågs möjligt. Men allt efter som det långa cellstraffet hann att verka; allt efter som de dömda blevo återfallsförbrytare och hopade cellstraff på cellstraff, blev det uppenbart, att icke alla människor ägde en konstitution och en andlig vigör av sådan art, att de kunde utan skada avstängas i slutenhet under de långa åren. Man hade velat rädda deras moral genom att avstänga dem från andras dåliga umgänge, men man förbisåg de mänskliga behoven av sällskap och rörlighet; och man förbisåg, att tankarnas sysslade uteslutande med det egna jaget icke kunde leda till moralens främjande, när det egna jaget redan var besudlat och tankarna förskämda. Det visade sig, att återfallen i brott knappast avtogo, men att cellfångarnas hälsotillstånd ofta nog började vackla. Allt flera fall av sinnesoro, av verklig sinnessjukdom inträffade. Det dröjde därför icke så länge, innan röster höjdes för cellstraffets inskränkande, men lagsliftningen tvekade inför en återgång till gemensamhetsstraffet, vars skuggsidor ännu stodo i färskt minne. Man ansåg sig böra i cellstraffet se en välgärning i jämförelse med gemensamhetsstraffet, och med hänsyn därtill borttogs genom lag den 22 juni 1906 det förut såsom ersättning för enrummsstraffets större stränghet

medgivna avdraget å strafftiden. Emellertid inträffade allt flera sjukdomsfall i följd av det långa cellstraffet. En rundfråga till fängelsestjänstmännen inbringade från dem svar, som visade mycket delade meningar om lämpligheten av cellstraffets förkortning. Då härefter ny verkställighetslag den 24 mars 1916 kom till stånd, intog man däri en medelväg: det treåriga cellstraffet bibehölls, men kringgärdades med en hel del försiktighetsmått, så att fången efter det första året får vid promenader, i skola och kyrka m. m. befrias från isoleringen. Han skall överföras i gemensamhet, så snart fara för hans hälsotillstånd eller andra omständigheter visa cellbehandlingens otjänlighet. Samtidigt vittogos föreskrifter i ändamål att omgestalta gemensamhetsstraffet. Under årens lopp hade i fråga om detta en stor reform kommit till stånd, i det att sovceller i tillräckligt antal inrättats, så att alla fångar nattetid voro isolerade. Nu föreskrevs, att straff i gemensamhet skulle genom fångarnas fördelning i grupper eller på annat lämpligt sätt så anordnas, att fara för skadlig inverkan fångarna emellan så vitt möjligt förebyggdes. I vad mån denna föreskrift länt till efterföljd, må varje fängelsechef inför sig själf klargöra. Åtskilligt brister nog därutinnan. Men med avtagandet av fångantalet torde saken bli lättare att genomföra. Så långt hade vi i allt fall kommit, att utan opposition helt oförmärkt den 6 maj 1921 kunde genomföras en liten bestämmelse, som i sig innebär cellstraffets nedbringande till i regel endast ett år. Det hade redan förut medgivits, att då fången i cell avtjänat ett år, celldörren kunde hållas öppen under arbetstid och åt sådan fånge anförtros att inom straffanstalten uträtta ärenden, som sammanhånga med hans arbete. Nu medgavs ytterligare, att han finge utföra arbete gemensamt med andra fångar.

I realiteten ställer sig alltså vårt system så, att varje fullt frisk fånge skall hållas i cell hela strafftiden, om denna är kortare än ett år, eljest under det första året.

Efter ett år intill det fjärde skall han under vilotid och annan fritid hållas i cell, men kan tillåtas arbeta i gemensamhet. Vi beteckna sådan fånge såsom tillhörande mellanformen. Efter tre år blir fången helt gemensamhetsfånge.

För de fånger, som vid straffets början icke fyllt 20 år, innebär 1916 års verkställighetslag en radikalare omläggning. För dem inskränkes cellstraffet till ett år och mellanformen inträder redan efter fyra månader. Härigenom hava möjligheterna att i fångelset sörje för de unga vidgats. De s. k. ungdomsfängelserna hava vunnit större frihet i sin verksamhet.

För både äldre och yngre fångar föreskriver den nya verkställighetslagen, att det arbete, som gives dem, bör vara av beskaffenhet, att bereda fången tillfälle till förkovran i hans yrke eller till annan utbildning, som kan främja hans försörjningsmöjligheter efter frigivningen. Det säges också, att om fånge, som hålles till straff i gemensamhet, under längre tid sysselsatts med arbete huvudsakligen inomhus, då skall han, där så lämpligen kan ske, någon tid före frigivningen helt eller delvis hållas till arbete utom hus. Detta visar hän till behovet av s. k. jordbruksfängelser. Sådana hava vi åstadkommit dels genom att vid de vanliga centralfängelserna låta fångar sysselsättas med odling av där befintliga mindre jordområden, dels genom att till fångelset i Mariestad inlägga Marieholms Kungsgård med stort lantbruk och dels genom anordnande av fångkolonien vid Singeshult, där obegränsade odlingsmöjligheter finnas.

Onekligen är tanken att sysselsätta fångar i vår moder-närings tjänst av stort värde — för fångarna. Bevakningskostnaderna ställa sig nog i allmänhet allt för höga för att verkligt ekonomiskt utbyte till statens favör skall vara att få. Fördelaktigare torde den vid Singeshult valda for-

men av mindre farmer visa sig. Där finnes nu plats för ett trettiotal. Men det stora krav, som måste ställas på fångarnas pålitlighet vid en fångkoloni, gör rekryteringen av fångarbetare därstädes vansklig. Det visar sig till och med svårt att fylla det för ett 70-tal jordbruksfångar avsedda fängelset i Mariestad. Utvecklingen driver oss måhända till att inskränka jordarealen därstädes.

Det är ej blott jordbruket, som bör vara fångarnas verksamhetsfält. Industrien är för flertalet ett mera lockande område, på grund av vana eller andra förutsättningar. Här i landet hade vi kommit ganska långt i fråga om fångarnas förseende med yrkesarbete, detta tack vara föreskriften, att de stora statsförvaltningarna borde i främsta rummet fylla sina behov från fångvården. Genom inrättande inom de militära förvaltningarna av centrala verkstäder har emellertid fångvården berövats en hel del arbetsmöjligheter. Det synes bliva allt mera nödvändigt att förvärva fångvården rätt att inträda på den fria varumarknaden och för denna tillverka goda persedlar — visserligen för ett pris, som icke understiger, vad eljest begäras, men konkurrenskraftiga på grund av materialiets utvalde beskaffenhet och arbetets sorgfällighet.

Jag har nys nämnt ordet ungdomsfängelser. Med frånseende av den kortare celltiden och mellanformens tidigare inträde gäller det jag nu sagt också i fråga om ungdomsfängelserna. Inom verkställighetslagens ram har det låtit sig göra att nära ansluta regimen därstädes till de former, som iakttagas vid de allmänna uppfostringsanstalterna. Det är samma utbildning, även i jordbruk och andra yrken. Det är samma skolundervisning; där övas gymnastik och sportövningar; det är möten med diskussion och musik — dock under något strängare gestaltning. Genom den villkorliga frigivning, som kan inträda för dem, som ha längre strafflid, åstadkommes också en efterföljande prøvotid ock övervakning.

Den villkorliga frigivningen är en förmån, som icke blott kan komma den unge, utom även en äldre fånge till del. Institutet, som ju för 1864 års lagstiftare var lika okänt som den villkorliga domen, infördes samtidigt med denna år 1906. Det medgavs då, at Kungl. Maj:t i regeringen ägde att från frihetsstraffet villkorligen frigiva fångar, som dömts till mer än 2 års frihetsstraff samt därav avtjänat $\frac{2}{3}$ delar, minst två år. För sådan frigivning skulle tagas hänsyn till föregående vandel, omständigheterna vid brottet, tillvunnet förtroende i fängelset, framtida försörjningsmöjligheter och dylikt. Under prøvotiden, som motsvarar återstående strafftiden, dock minst ett år, står den frigivne under tillsyn, helst av en privatman. Vid förseelse kan han återintagas i fängelset för återstående strafftiden. Genom lagändring 1918 utsträcktes användningen att omfatta även dem, som hade mer än ett års frihetsstraff. Förmånen är betydande och uppskattas högt. Vi veta, att ytterst få missbruka densamma och måste återtagas till straffanstalterna. Dock är institutet behäftat med en naturlig brist. Den villkorliga frigivningens art av en slags belöning för ådagalagd pålitlighet inom fängelset och tillvunnet förtroende gör den oåtkomlig för de sämre elementen. Och detta är ur straffsynspunkt konsekvent. Men följden är, att de bättre elementen under den första tiden efter frigivningen ställas under prov och tillsyn, medan de sämre elementen, som vida mer behöva prov och tillsyn, släppas ut på samhället utan kontroll.

Den för längre tids fångar förefintliga möjligheten att vinna villkorlig frigivning innebär för fängelseförvaltningen ett utomordentligt disciplinmedel. Fångarna veta, att dåligt uppförande i fängelset innebär ett förverkande av möjligheterna till denna förmån. Utan sådant medel voro idéen med jordbruksfångelser och fångkolonier i hög grad svår att realisera, om ej omöjlig.

Et annat gott disciplinmedel är den vid straffanstalterna genomförda klassindelningen, fångarnas suc-

cessiva uppflyttning till åtnjutande av ökade förmåner i mån av välförhållande och strafftid. Fyra klasser finnas, varav dock den sista ej kan ernås av andra än fångar med lång strafftid, över 3 år. Förmånerna — ökad rätt til uttag av s. k. premievaror, något större brevskrivningsrätt, små trevnader i bostadscellerna m. m. äro ju ganska betydelselös i sig själva, men av värde för dem, som straffet tvingar till ett liv i enformighet och umbäranden.

Till dessa så att säga uppmuntrande disciplinmedel komma de direkt bestraffande: hårt nattläger, minskad kost, mörk cell och i svåraste fall prygel för män och ris för kvinnor. Bestraffningarna äläggas av fängelsedirektörerna, vid de mindre häktena av länsstyrelse eller dess ombud. Prygel och ris, som ej få användas för rymning, ådömas i regel av fångvårdsstyrelsen. Bestraffningar äro sällsynta, i synnerhet prygel. Ris har aldrig tilldelats.

Förlusten av medborgerliga rättigheter betecknas numera med uttrycket: påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen. Förut användes den vedertagna benämningen »förlust av medborgerligt förtroende«. Utan att något där-om var i själva strafflagen påbjudet, intogs underrättelse om ådömd sådan förlust i »prästbetyget«, den identifieringshandling, som är för den arbetssökande oumbärlig. Den till dylik förlust dömd kunde således icke hemlighålla det kors, varpå han hade att bära. Sedan straffregistret hunnit insamla tillräckligt många års uppgifter om dömda förbrytare, fanns möjlighet att ur registret vinna nödiga upplysningar om personers antecedentia i brottmåls-hänseende utan att anteckning behövde förekomma i prästbetygen. År 1918 förbjöds därför vidare anteckning i prästbetygen på samma gång som den förhålliga benämningen borttogs. Att helt enkelt utesluta påföljden ur lagen lät icke sig göra. Handelskammare m. fl. opponerade sig. Lagstiftaren gick så långt som det fanns möjligt utan att

eftersätta samhällsskyddets krav. Jag tror, att reformen varit till verklig båtnad för de frigivna i deras svåra kamp för brödet.

Efter att sålunda i stora drag ha skildrad vårt nuvarande rättsystem och vår verksamhet vill jag med blott ett par ord erinra om vår skyddsverksamhet för de frigivna. Denna besörjes i stor utsträckning genom fängelseförvaltningarna, som till sitt biträde kunna lita till orternas skyddsföreningar. Främst bland dessa stå Skyddsvärnet i Stockholm med filialer i de större städerna. Fångvårdsstyrelsen själv deltagar direkt i skyddsarbetet genom sin sociala avdelning och med en centralförening till stöd för frigivna såsom rådgivare. Genom månatliga rapporter hålla fängelserna uppe förbindelsen med Skyddsvärnet och sociala avdelningen. Där icke på lämpligare sätt genom arbetsanskaffning och dylikt kan sörjas för den frigivne, bereder centralföreningen åt manliga frigivna jordbrukarbete å sin lantgård Åby, där inemot ett trettiotal kan mottagas. Frälsningsarmén tillhandahåller ett liknande hem för kvinnor. De bidrag, staten lämnar till skyddsverksamheten utgå dels till alla, som därav ha behov i form av beklädning och handpenningar vid frigivningen, sammanlagt avsevärda belopp och dels till eljest behövande, till understöd åt föreningar etc. med kontant cirka 70,000 kronor, vartill kommer avkastningen av fängelsernas besparingskassor, fonder m. m. ca. 30,000 kronor. Vida mer vore dock av nöden.

De åtgärder, som sålunda vidtagits i lagstiftnings och verkställighetsväg, ha säkerligen avsevärt bidragit till den stora nedgång i fångantalet, som numera inträtt. Än mer har kanske härtill bidragit tid efter annan skedda nedsättningar i straffskalorna. Antalet kriminalfångar, som 1880 uppgick till omkring 3,500, är nu 1,700 à 1,800.

Vi må härefter tillse, vad för framtiden planeras i framkomna lagförslag. Härvid ha vi närmast att tänka på Strafflagskommissionens förslag till ny strafflag, allmänna delen, förslagen om internering av farliga återfallsförbrytare och förvaring av mindre tillräkneliga förbrytare samt förslaget om tvångsuppföstran åt unga förbrytare — alla framlagda under senaste året.

Det nya strafflagsförslaget fäster avgörande betydelse vid det subjektiva i brottsligheten. Vid bestämmandet av straff skall tagas synnerlig hänsyn till det sinnelag, som kommit till uttryck genom gärningen, heter det. I vissa fall må domstolen, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, kunna fria från straff.

Mesta intresset för fängvårdsmän har väl själva straffsystemet, »anordnandet av straff och skyddsåtgärder» såsom det heter.

Härom märkes i huvudsak följande.

Bötesstraffet regleras efter betalningsförmågan, så att åtminstone i viss mån den ekonomiska uppoffring, straffet är avsett att innebära, kännas lika för alla vid samma brottslighetsgrad. Domstolen utmäter straffet i vissa enheter, dagsböter, till antalet lika för alla under givna omständigheter; med ledning av den tilltalades förmögenhetsställning, hans beräknliga inkomster och arbetsförmåga m. m., bestämmes åter dagsbotens belopp individuellt för en var. Helt visst vore rationellast, att härvid giva domstolen full frihet utan begränsning uppåt eller nedåt. Detta skulle dock leda till absurditeter, i det att en mångmillionär kunde dömas hundratusentals kronors böter t. ex. för ett ringa misshandelsbrott, som en hans medbrottsling kunde få umgälla med tio kronors böter. Kommissionen här begränsat dagsbotens minimum till 1 krona, dess maximum till 1,000 kronor. Dagsböternas högsta antal, utom för vissa undantagsfall, är bestämt till 90. Vid inträdande förvandlingsstraff räknas varje dagsbot motsvara

en dags fängelse, dock att lägsta förvandlingstiden är 3 veckor

Den anpassning efter betalningsförmågan, som sålunda skulle vinnas efter förslaget, bör ju redan i och för sig underlätta bötesbetalningen. Förslaget söker än mer främja detta mål genom införande av vissa frister för erläggandet av böterna. Och lyckas det likväl ej för den dömda att fullgöra sin skyldighet, kan han efter framställning hos domstolen, på grund av visad oförmåga, få förvandlingsstraffet förkortat. Å andra sidan kan åklagaren, om den dömda uppenbart tredskas med betalningen, få hans förvandlingsstraff av domstolen förhöjt.

Straffarterna fängelse och straffarbete — av professor Thyrén i hans grundläggande förslag benämnt tukthus — bibehållas, dock så att längsta fängelsesstraffet sträcker sig från tre månader till tre år, straffarbetet från fyra år till 15, eventuellt 18 eller livstiden. En tredje straffart arrest kan träda i stället för fängelse eller straffarbete på lika tider, därest brottet ej utvisar ohederligt sinnelag. Den lucka i straffserien, som skulle uppstå därigenom att ingen kan dömas till frihetsstraff på viss tid mellan tre och fyra år, är blott skenbar och har sin särskilda betydelse, i det den fyller de brister, jag förut framhållit, beträffande den belönande villkorliga frigivningen. Ty den, som dömts till straffarbete eller till arrest icke under fyra år skall obligatoriskt men villkorligt utskrivas, då ett år av ädömda strafftiden återstår, således efter 3 år, om ädömda strafftiden är 4 år. Härigenom vinnes för de svårare brotten, att den frigivna alltid underkastas prøvotid under tillsyn samt att därunder ett års-långt straffhot hänger över den frigivnas huvud. I sättet för verkställigheten torde icke någon väsentlig skillnad visa sig mellan fängelse och straffarbete. Det är tidslängden och den därigenom antydda större brottsligheten, som utgöra olikheten. Arresten bör te sig avsevärt mildare. Den skall vara en slags »custodia honesta«, men icke blott

för politiska förbrytelser utan även för en hel del brott, som nu ådraga fängelsestraff. Arrest skall avtjänas i särskild därför avsedd straffanstalt. Det torde avses att giva arrestanten, bland annat, frihet från enrumstvång. Belöande villkorlig frigivning bibehålles såsom nu, dock möjlig redan efter halva strafftiden, om denna icke är mindre än fyra år.

Strafflagskommissionen har under benämning »skyddsåtgärder» velat i lagstiftningen införa särskilda åtgärder gent emot dels farliga återfallsförbrytare och dels mot mindre tillräkneliga förbrytare. Då ordnandet av dessa frågor ansetts äga synnerlig vikt, har emellertid i avbidan på att det stora lagverket i en framtid skall genomföras, åt en särskild beredning uppdragits att upprätta förslag till sådana åtgärder i den form, att de kunna tillämpas redan under nuvarande strafflag.

Vi veta alla, att det finnes grupper av brottslingar, som, utan att vara sinnessjuka eller mindre tillräkneliga, på grund av inneboende drifter, viljesvagheter etc. äro av uppenbart samhällsfarlig läggning. Att avgöra vilka brottslingar äro verkligt farliga har visserligen svårighet. Men det bör ske, för att man må kunna mot dem taga sina särskilda säkerhetsåtgärder. Det gäller att träffa pålitliga garantier mot misstag.

Beredningens innevarande år avgivna förslag stadgar, att internering av farliga återfallsförbrytare må kunna träda i stället för straff, om någon fyra gånger dömts för brott till straffarbete; om han undergått straffarbete i minst 10 år; om tillika det nya brottet begåtts inom 5 år efter sista bestraffningen; och om slutligen omständigheterna påvisa hans samhällsfarlighet.

Frågan om internerande har av kommissionen till avgörande överlåtit åt domstol. Beredningen lämnar i stället avgörandet åt en särskild nämnd av läkare och lekmän under ordförandeskap av fängvårdchefen. Mig synes

det förra att föredraga; ty sakens vikt kräver nog, att frågan avgöres av domstol, dock efter nämndens hörande. Interneringen skall fortgå, tills samhällsfarligheten av nämnden anses hava upphört, i regel minst 10 år, i särskilda fall 5 år, dock minst två år utöver tiden för det straff, som utbyts mot internering. Den internerade, som lösgives, ställes under tillsyn för återstående livet och kan vid visad farlighet återtagas till anstalten. Förslaget synes väl snävt, i det at knappt andra än vanetjuvar skulle drabbas av internering. Tillsynen bör kunna upphöra, när den visar sig obehöfelig.

Det särskilda förslaget angående mindre tillräkneliga förbrytare ger domstolen rätt att ifråga om sådana utbyta det ådömda straffet mot förvaring i särskild vårdanstalt, för den händelse den mindre tillräknelige finnes vådlig för annans säkerhet till person eller egendom samt han antingen dömts till minst 2 års straffarbete för det föreliggande brottet eller ock tidigare undergått straffarbete och nu åter dömes till sådant straff. Den nyss omförmälta nämnden besluter om lösgivning, när förbrytaren ej längre anses vådlig, dock tidigast efter tre år. Utskrivning på prov under tillsyn kan ske, därest nämnden ej tilltror sig att definitivt frigiva.

I särskild lag föreskrives, att psykiatrisk undersökning skall ske vid vissa svåra brott och alltid då någon två gånger dömts till straffarbete och åtalas för därefter förövat brott, som icke är i lag belagt med mindre straff än straffarbete. Detta torde dock vara att gå allt för långt. Det kräver en tillgång på tränade psykiatrici, som ej torde stå att uppbringa.

Det återstår att nämna ett par ord om det nya förslaget om tvångsuppfostran för unga förbrytare. Fångvårdsmän hava nog i allmänhet funnit, att nuvarande möjlighet att utbyta straff mot allmän uppfostran är för snäv: även åtskilliga, som äro äldre än 18 år och åtskilliga, som begått brott ådragande strängare straff än 6 må-

naders straffarbete, skulle sannolikt rättas bättre genom längre tids uppfostran än genom frihetsstraff. Förslaget höjer nu åldern ända till 21 år och det ådragna straffet upp till 2 års straffarbete. Finner domstolen vid omsorgsfull prövning, ått någon inom denna ålder och straffgräns lämpligare skulle kunna rättas genom uppfostran än genom straff, då skall tvångsuppfostran inträda. Gränsen har tagits vid för att giva domstolen fria händer. Systemet anordnas med villkorlig utskrivning, prøvotid, tillsyn o. s. v. För dem, som äro yngre eller mindre utvecklade, skola finnas allmänna uppfostringsanstalter, för de äldre och mera svårartade allmänna förbättringsanstalter. För varje anstalt skall finnas en nämnd, men i övrigt sortera samtliga anstalterna under samma centralmyndighet som fängelserna.

Såsom dessa korta antydningar visa, sträva samtliga förslagen att omlägga brottslingarnas behandling efter de nya grundsatserna om ett mer eller mindre frånseende av brottslighetens objektiva svårhetsgrad och ett ökat avseende å den subjektiva brottsligheten. Det kan hända att vid ett objektiva ringa brott uppenbarar sig en på grund av sinnesbeskaffenheten mycket farlig förbrytare och tvärtom. Man bör använda just så mycken och så beskaffad reaktion, som brottslingen behöver; ej ett strafflidande som värderas motsvara brottet. Behandlingen bör dock i nödig grad medföra en allmänt avskräckande verkan, detta genom behandlingens tidslängd.

Den utvecklingsgång inom strafflagstiftningen, som nu i sina grunddrag framlagts, skulle leda till ett straffsystem av följande struktur:

Straffbarhetsåldern inträder vid 15 år.

Mindre tillräkneliga intagas i förvaringsanstalt, minst tre år, så länge samhällsfarligheten består.

Farliga återfallsförbrytare få straffet utbytt mot internering på obestämd tid, i regel minst 10 år och ej mindre än 2 år över strafftiden.

Straffen äro böter, avpassade efter betalningsförmåga, fängelse, straffarbete och arrest; vid straff från och med 4 år inträder obligatorisk utskrivning, då ett år återstår.

Villkorlig frigivning kan medgivas för den, som dömts till mer än ett års frihetsstraff efter två tredjedelar av strafftiden, såvida ett år avtjänats, dock att den som dömts till fyra år eller mer kan frigivas efter halva strafftiden.

Unga under 21 år, som finnas lämpligare kunna rättas genom uppfostran än straff, intagas, om straffet ej uppgår till mer än fängelse eller arrest i 4 år, i tvångsuppfostringsanstalt, s. k. allmän uppfostringsanstalt för de yngre och förbättringsanstalt för de äldre.

Övriga fångar under 21 års ålder undergå straffet i ungdomsfängelse.

Psykiatrisk undersökning är obligatorisk vid svårare brott.

Följande fängvårdsanstalter komma att finnas, samlade under gemensam ledning av »Styrelsen för statens straff- och skyddsanstalter» :

Förvaringsanstalter för mindre tillräkneliga, förslagsvis strafffängelset i Karlstad för män och kronohäktet i Halmstad för kvinnor; å båda platserna finnas trädgårdsarealer.

Interneringsanstalter för samhällsfarliga återfallsförbrytare: Fårösunds anstalten för män; filial av Växjöfängelset för kvinnor.

Almänna uppfostringsanstalter: möjligen å Wennegarn för ynglingar, Wiebäck för flickor.

Förbättringsanstalter: Bona och Norrköpings f. d. tvångsarbetsanstalt för män, avdelning vid Wiebäck för kvinnor.

Arrestanstalter: vissa av de nuvarande strafffängelserna, som något omändras, få bekvämare inredda enkelrum och samlings-salar samt gårdar med planteringsland.

Fängelser för det stora flertalet, nämligen fängelsefångarna: ett par av de nuvarande centralfängelserna, några av övriga nuvaranda straffängelser.

Straffängelser för straffångarna: centralfängelserna å Långholmen, Mariestad och Växjö jämte Singeshults fångkoloni.

Ungdomsfängelser: i Gävle och Uppsala.

Fängelsehospital: vid Långholmens centralfängelse och Västerviks kronohäkte.

Kronohäkterna i övrigt användas för rannsaknings- och bötesfångar. Tills vidare intagas sådana jämväl vid straffanstalter av annat slag.

Möjligen kan utvecklingen påfordra uppförandet av en eller annan ny anstalt. Vi må dock ihågkomma, att anstalternas anordningar, deras bekvämlighet i avseende å skötseln etc. icke är huvudsaken. Huvudsakligen kommer det an på tjänsmännens arbete och förståelsen för de nya uppgifterna: en förmåga att frånse äldre vanor och minnesgods, en anslutning till lagstiftarens intentioner.

För oss fångvårdsmän må det stå klart, att vår heder är större i samma mån som vi lyckas att fylla lagarnas mening utan att de yppersta medel härför givits i våra händer. Det är icke någon särskild heder att förevisa ett under oinskränkt penningtillgång uppbyggt fängelse, där allt är skinande av välmåga, och att tro allt vara därmed väl beställt. En medelmåttig inspektör, som får ösa pengar i överflöd ur gårdsägarens ficka, förvandlar lätt en förfallen gård till en mönstergård. Men det är en stor heder för en tjänsteman att inom en gammal enkel anstalt genom personlig inverkan upprätta och i goda uppsätt befästa en fallen stackare, så att lagen ser sin stränghet icke hava varit förgäves utan till avsedd välsignelse för individ och samhälle. Hålla vi detta klart för oss, då skola vi tack- samt mottaga de nya lagar, som bjudas oss, även om de icke samtidigt skänka oss de förnämliga byggnader med

åkrar och skogar, där vi kunde som småfurstar regera över underordnade tjänstemän och över dem, som lagen givit i vår hand. Det ger en oförställd glädje att se, hur nutida fångvårdsmän i vårt land velat tillägna sig de nya tankarna. De kurser för högre och lägre tjänstemän, som numera verka, skola helt visst i sin mån bidra till bland de nytillströmmande unga krafterna väcka och bibehålla samma förståelsens anda, samma vilja att utan personlig hänsyn till eget bästa sträva för de uppgifter, lagstiftaren föresatt oss.

Alla skola vi förstå, att en verklig fångvårdsreform förutsätter reform av straffrätten. Då det gäller att söka till något mera etiskt givande omlägga straffbehandlingen, har således den första uppgiften varit att efter förmåga arbeta på en omläggning av lagstiftningen, successivt, med ett visst mål i sikte. Det har gällt att tålmodigt samla den ena lagstiftningsåtgärden efter den andra, tills en gång de skilda delarna låge färdiga sida vid sida. Så långt ha vi nu kommit, om än vissa delar blott finnas på förslagsstadiet. Vi må hoppas, att också dessa förslag inom en tämligen nära framtid upphöjas till lag.

Den framställning, jag lämnat, torde ådagalägga, att efter de nya lagarnas genomförande, vi i vårt land äga möjlighet att uppbygga ett fullt tillfredsställande penitentiärt system, men också först då. Vi ha under tiden att bereda oss för denna möjlighet, så att den kommer att omsättas i verklighet. Härtill kan en och var ibland oss fångvårdsmän bidra redan nu genom att sätta sig in i de blivande uppgifterna. Och under väntetiden har en var att på sin plats inlänka de partiellt föreskrivna reformerna så, att de med lätthet passa samman med de tills vidare blott föreslagna. Planen för det hela har länge i sina grunddrag stått klar och de föreskrifter, som givits, hava varit inriktade på den enhelliga reform, som lagstiftarna, så må vi hoppas, icke skola underlåta att säkerställa.

Viktor Almquist.